

טעמים וענינים

'... דהא שני אחין תאומים דטפה אחת היה ונחלקה לשתיים, וקתני סיפא 'לא חולצין ולא מייבמין?' — שמע מינה: אפקורי אפקריה רחמנא לזרעיה'... —
 זה שאמר הכתוב (ריש מלאכי) אהבתי אתכם אמר ה', ואמרתם במה אהבתנו? הלא אח עשו ליעקב נאם ה', ואהב את יעקב, ואת עשו שנאתי ואשים הריו שממה'...
 עשו ויעקב אחים היו, מטיפה אחת נוצרו, מאוהבים יחדיו בבטן אמם. מבחינת חלק האב והאם שבשניהם — שוים היו ממש ביצירתם, בכוונת לב ההורים ובמעשה, אלא שיעקב בחר לו י-ה — למעלה מכל טעם ודעת. בטרום אצרך בבטן ידעתך — דרשוהו (ב"ר סג) על יעקב. רמז לדבר: שני השעירים, שמצוותן שיהו שוים במראה, בקומה ובדמים, ולקחתם כאחת. אין שום סיבה וטעם גלויים לתלות את הכרעת הגורל, להיות זה לשם וזה לעזאזל. וגם אין יד האדם מעורבת בהכרעה. בחיק יוטל את הגורל, ומה' כל משפטו.
 הוא שרמזו רבותינו ז"ל: ונשא השעיר — זה עשו, את כל עוונותם — עוונות תם. ש'העבירות בנפש הישראלית אינם קנין עצמי רק מקריי, ולכך יש להם פדייה, כמו שנאמר: והוא יפדה את ישראל מכל עוונותיו' (לשון ר"צ הכהן בצדקת הצדיק — עה).
 לומר לך: גם אם יפשוט עשו טלפיו ויאמר לכלל, ראו כי טהור אני, תוכו מלא רשע ומזימה. ואם ראית אנשים מזרע יעקב המתדמים לבני עשו ועושים כמעשיהם, דע כי שרשם ופנימיותם טהורה היא — ולא הכירו, כי היו ידיו כידיו עשו... וירח את ריח בגדיו (קרי: בוגדיו — כמו שדרשו חז"ל. והרמז: שהבוגדים שביעקב, אינם אלא כלבוש היצוני) — ויברכהו'. (עפ"י 'ישראל קדושים' עמ' 67, צדקת הצדיק עה, קפ, ועוד. וע' מי השילוח וישלח).

'... ובזה יש ליתן טעם גם כן למה אמר רבי עקיבא שני הדברים ביחד: 'גר נושא אשת אחיו מאמו' ו'שנית דבר ה' אל יונה — שנית דברה עמו שכינה ולא שלישיית', דיש להבין, כיון דבהקדוש ברוך הוא כתיב לא בן אדם הוא ויתנחם, איך באמת ניחם על הרעה? אבל יש לומר על פי מה שדרשו רז"ל (הובא בילקוט פ' פנחס) דמי ששב נעשה בריה חדשה לפני הקב"ה. וזה נרמז גם כן ב'נינוה נהפכת' דמשתמע לתרי אפי, נהפכת כמהפכת סדום, או נהפכת — שבטל נינוה הרשעה ונעשה נינוה חדשה על ידי תשובה. ואם כן באמת נעשה דיבור הקב"ה ולא נבטל.

ובזה יובן דרבי עקיבא אמר 'גר נושא אשת אחיו מאמו', והטעם, דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי (ע' לעיל בגמרא, ובמהרש"א שם). אכן מנא לן לומר שדבר שלא נשתנה לעין יהיה כאילו בטל ונולד מחדש? לזה מביא הרי כתיב 'שנית' — ולא שלישיית, וקשה קושיית הגמרא הרי כתיב 'כדבר ד' אל יונה בן אמת', וצריך לומר כתירוץ רב נחמן בר יצחק 'כשם שנהפך נינוה' וכו', ואם כן מזה נראה דקרי ליה 'נהפך' על ידי תשובה, שהרי לענין זה מקיש הא דירבעם לנינוה. וזה על ידי שנעשה בריה חדשה, וא"כ אין תימא לומר גם כן על גר כן'. (ערוך לנר)

דף צט

נתינת מתנות כהונה לכהן קטן

'עשרה אין חולקין להם תרומה בבית הגרנות, ואלו הן: חרש שוטה וקטן... וכולן, משגרין להם לבתיהם'

— מבואר בגמרא שרשאי אדם לתת תרומה לכהן קטן בביתו. ויש לשאול: הלא אין כח לקטן לקנות

ולזכות אלא כאשר דעת אחרת מקנה לו, כמבואר בגמרא בכמה מקומות. ומדוע מתקיימת אצלו מצות 'נתינה'? — מכאן הוכיח בקונטרס 'מים חיים' (לבעל ה'פרי חדש', סי' ה) שגם בנתינת מתנות כהונה ישנה 'דעת אחרת מקנה' — דעת הבעלים הנותנים, הגם שחייבים הם בנתינתן. ומכאן למד שאפשר לתת חמשה סלעים של פדיון-הבן לכהן קטן.

ובספר קצות החושן (רמג"ד) הוכיח מן הראשונים שאין לומר בכל המקרים 'דעת אחרת מקנה' בנתינת מתנות כהונה, שאין המתנות שייכות לו, ואפילו זכות הנתינה לכהן אינה חשובה ממון ('טובת הנאה אינה ממון'). ועוד, הלא אמרו 'וכלן משגרין להם לבתיהם' ושוטה בכלל זה, והרי בשוטה אין מועילה דעת אחרת מקנה לכל הדעות, ובהכרח שאין זה הטעם.

לכן פירש טעמו של דבר, שנתנת מתנות כהונה דומה לתשלומי שכירות לכהנים, 'חלף עבודתם', וכפריעת חוב היא, ובתשלום חוב יש לקטן זכיה. הא למה זה דומה, לירושה שנפלה לקטן, שדין התורה הוא שהקנה לו את הנכסים, ואין דרושה עוד 'דעת אחרת'.

דעה שלישית היא דעת רבי יעקב מליסא, בעל 'נתיבות המשפט' (שם ה): אין חובה על האדם להקנות לכהן את תרומותיו, להפך, נתינת התרומה היא זכות, שהתורה מאפשרת לו לאדם לתת מתנותיו לכהן, אך רשאי הוא לוותר על זכות זו, ולהניח לפני הכהן את תרומתו, והכהן יקחנה בעצמו. ולכך יכול לשגר תרומה לקטן, הגם שאין לו קנין וזכיה.

אמנם לפי זה, הוסיף ה'נתיבות', הנותן חמשת סלעים לפדיון הבן לקטן, אם המתנה אבדה מהקטן טרם שאכלה, חייב הפודה לחזור וליתן חמשת סלעים, שהרי הכהן הקטן עדיין לא זכה בהם, והרי ההלכה היא בפדיון הבן שחייב האב באחריותם עד שיזכה בהם הכהן. שהרי לפי שיטתו אין לומר 'דעת אחרת מקנה' במתנות כהונה, וגם מתנות כהונה אינן בגדר תשלום שכירות ופריעת חוב, ולכן אין הקטן זוכה במתנה אלא באכילתה.

(ע"ב) 'חלק אחד — פשיטא?...' — כך היא גרסת התוס' (ורש"י גרס ופירש אחרת — ע' מהרש"א). וצריך באור, הרי חלוקת התרומה לכהנים אינה דוקא בכמות שווה לכל אחד, אלא כל כהן לפי צרכי ביתו, ולכהן שיש לו עבד, מחלקים גם בעד העבד. ומהו 'חלק אחד'? ועוד, כל עיקר החלוקה למספר כהנים אינה אלא לפי רצון הבעלים, ויכול ליתן הכל לכהן אחד [אף שראוי יותר לחלק], וא"כ, גם אם מחלק, רשאי לתת לפי שרירות לבו, ומה ענין 'חלק אחד'? (וי"ל שזה פירוש שאלת הגמרא לפי גרסת רש"י).

וצריך לומר ש'חלק אחד' אין פירושו חלק שווה דוקא, אלא כל מנה שנותן לכהן, בין גדולה בין קטנה, נקראת 'חלק'. וזהו שמקשה, כיון שהנתינה כאן היא רק לכהן אחד שביניהם, פשיטא שכאשר חפץ לחלק התרומה לכהנים, שנותן 'חלק אחד'. (אגרות משה אה"ע ט)

'השתא בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה...' — 'התוס' כאן (וכן בשבת דף יב, ועוד) כתבו דלא גרסינן כן אלא במקום שהחכם עצמו נכשל באכילת איסור. ונראה דמכל מקום, בדבר שמכשיל את הרבים (כהעלאת עבד לכהונה) שהוא חמור, כדאיתא ביומא (פו) שאין מספיקין בידו לעשות תשובה — שייך אפילו בכל עבירה'. ('מרומי שדה' להנצי"ב ז"ל)

'הגדולים, אשר כל מעיינם בתורה ועבודת ה', ומעמיקים מחשבות ועיונים בתורה ובדבקות, אין חושבים בעניני עולם-הזה כלל, שהרי מלא לבבם מחשבות ושאיפות בעניני התורה, העבודה

והדבקות. ולכאורה הלא קל מאד במצב כזה שיכשלו ח"ו בעבירות של עשיית נזק ואכילות והנאות אסורות, משום שטרודים המה בגירסתיהו ועוסקים במחשבות עיון, ועל ידי זה קרובים הם לבחינת אונס. אבל סייעתא דשמיא היא אשר תשמרם, ובבחינת אמרם ז"ל: 'זמה בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם, צדיקים עצמן לא כל שכן'. (מכתב מאליהו ח"ב עמ' 228) עוד בענין תקלה לצדיקים — ע' במובא בנדרים י.

דף ק

'זרעו מיוחס אחריו — הרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא, וכי גזור רבנן — בזנות, בנישואין לא גזור רבנן' — יש לשאול, מה מקום יש להבאת 'אסמכתא' מן הפסוק לקנס שמדרבנן, הרי לכאורה אין הטעם בגלל ענין היחוס כלל, אלא שקנסו מחמת הזנות? יש לחדש ולומר, שכל כהן שאין מיוחס לאהרן הכהן, היינו, כל שיש ספק אם אביו אכן כהן, פסול הוא לעבודה מן התורה, ודרשת והיתה לו ולזרעו אחריו דרשה גמורה היא, אלא שחכמים הרחיבו את דין התורה, ואמרו שבביאת זנות, אף שודאי אביו כהן הוא, כל שלא ידוע מי האב, אם כהן זה או כהן אחר — פסול, משום קנס. (זכר יצחק סי' יב,א ובס' כו — ע"ש בהשלכות הנובעות מחידוש זה. מה שתמה על גדר 'אסמכתא' בקנסות חכמים — נראה פשוט שהבין שאין ענין האסמכתא כסימן בעלמא שעשו החכמים לזכרון לתקנתם, וכמו שדחה סברה זו בתוקף הריטב"א (בראש השנה טז.). וראה בספר 'עלה יונה' (עמ' קא ואילך) שהאריך בהסבר ענין האסמכתאות, וסיווגם לשלשה סוגים. ולדברי הזכר יצחק הנ"ל, גורה של האסמכתא בנידוננו תואמת לסוג השני שם: הרחבת דין התורה הקיים, למקרים נוספים).

(ע"ב) 'שלש נשים משמשות במוך' — ע' לעיל יב.

*

וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל — יש ליתן טעם בזה, דהנה כ"ק אבי אדומו"ר זצללה"ה הגיד הטעם דכהנים צריכים בגדים ואם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם, ולויים אינם צריכים לבגדים — ואמר, כי הכהנים באשר הם פנימיים ועבודתם בחשאי, צריכים בגדים לכיסוי הפנימיות, כמו שכל דבר פנימי צריך כיסוי. וכן הנשמה כשבאה לזה העולם צריכה לכיסוי, שהוא הגוף, וכן מלאך כשנשתלח לזה העולם צריך ללבוש גופני, אבל לויים שעבודתם בהתגלות בשיר ובקול — אינם צריכים לכיסוי, עכת"ד. והנה הא דלא סגי לכהן הכיסוי כמו לכל נשמה, דהיינו הגוף — מוכרחים לומר דגם גופו קנה מדרגה פנימית, על כן גם גופו צריך לכיסוי הבגדים. וכן מוכח מדברי המהר"ל... והנה מנחה שקומצין ממנה להקטיר לגבוה, היינו שכל חלקי הקדושה שהיו מפוררים בכל המנחה, נקבצו באו כולם בקומץ, ועולין לגבוה, והשיריים נאכלין לכהנים, והקומץ במקום הדם שבמזבח, שהדם הוא הנפש ובו נקבצים כל חלקי הקדושה והחיות של הזבח. והקומץ לגבי שיריים הוא כערך הנפש לגבי הגוף, שהיא פנימיות המנחה. ונקרא איזכרתה — כי זכירה היא פנימיות של דבר. (וכן שבת — יומא דנשמתא — כתיב ביה זכור). ונבחר הקומץ לגבוה כמו שנבחרה הנשמה מהגוף, כמו שאיתא בזהר הקדוש, שהקב"ה אתרעי בנשמתא דבר נש ולא בגופא.